

CZŁEK (655) *sb m*

człek (20), człék (8); człék *ZawJeft* (5); człek : człék *GórnTroas* (5 : 1), *SarnStat* (2 : 2). człék- (21), człék- (4); człék- : człék- *ZawJeft* (2 : 3), *GórnTroas* (3 : 1).

sg *N* człék (332). ◇ *G* człeka (97). ◇ *D* człeku (71). ◇ *A* człeka (111). ◇ *I* człeki(e)m (29). ◇ *L* człeku (12). ◇ *V* człecze (2) *SkarŻyw* 444, *KlonKr* D2v, człeku (1) *Górn* 43.

Sł stp notuje, Cn s.v. fizyjonomija, hultaj, postawa, stopa, w tysiąc człeka, Linde XVII – XVIII w. Forma skrócona od „człowiek”:

1. *Jednostka ludzka, także reprezentant ogółu ludzi w tekstach prawnych) lekarskich, religijnych i przysłowiach* (653) :

a. *Konkretny człowiek, zwykle mężczyzna; vir PolAnt* (54) : dzywny rozum w tym człeku znajduię *RejJóz* G3v; *RejKup* g4, p6v, v5v; *RejWiz* 147; *BibRadz* Gen 43/3, Luc 5/12; *HistHel* C4v; vczyń nam Bogi [...] bo człeku onemu Moyżefzowi/ niewiemy co fię zftáło *SkarŻyw* 490, 436, 463, 497, 504, 582 (39); *CzechEp* [393]; *WisznTr* 7, 29; *WyprPl* B4v; sftáł fię on człék iáko vmárły [*factus est sicut mortuus; i sstał się jako umarły, Wujek*] *WujNT* Mar 9/26, Act 22/22; *CiekPotr* 68.

α. *W odniesieniu do kobiety* (5) : iłz z Pánný národził fię y práwy człék/ iáko z człeká: y prawy Bog *SkarŻyw* 358; nic okrutnieyfszego. Niemálfz iák gdy człék młody ile niewieścia płęc [...] musi w trofkách vsieść *PaxLiz* Bv, B2.

Wyrażenia: »człek białej płci« (1): vbogięgo Człeká białey płci/ wyrwi z ftráchu lęklivégo: Prosi cię lámá *ZawJeft* 22.

»miły człék« (1): miłość téy mocy/ Ze przed nią námężnieyfszy rycérz turá fkcocy. Ale iákózf nie fkcocyć dla miłégo człeká? *PudlFr* 58.

β. *W odniesieniu do siebie samego* (8) : co mam dáley czynić/ trudno człeku z błędlivych drog wynidź *BielKom* E4v; *RejWiz* 106v; gdy iego Sekretarz nárzekał [...] iłz człék nigdy lám fwey wolności vzyć niemoże: ále závzfdy ludzkim niewolnikiem być musi *SkarŻyw* 412; *CiekPotr* 7, 66; ftrách człeku fłucháiąc zá iákie was máiá/ Postronni *CzahTr* Fv, H3v; ZYiác [*pro ZYięć*] tu ná tym świećie/ iuz przez czás niemáły/ Skąd fię ftał człék síwiuchny *PaxLiz* D4v.

b. *Ze stanowiska pozycji społecznej, stanowej, także reprezentant ogółu ludzi podlegających określonym przepisom prawnym* (80) : Ináčzey ia [świat] przychodzę człeku fátiecznemu/ Ináčzey vbogyemu *BielKom* D7v; Rátuyicie w vpádku człeká potrzebného *LubPs* S5, N2v; *RejWiz* 30v; *RejFig* Cc2v; Na iednym człeku Polkáká záviflá *OrzQuin* Y3v; *Prot* D3v; *HistRzym* 30; A nád inne miłe człeku rzeczy/ namilfza ieft oyczyzná/ narod/ y dom/ y powinni *SkarŻyw* [282], 97, 355, 413, 454, 497 (6); *KmitaPsal* Av; Ná káždá rzecz ieft vftává/ Cicho musi siedzieć [...] Człek *GórnTroas* 56; *GrabowSet* R4; *WyprPl* C; *RybGęśli* B2; *WujNT* Act 25/16, 147; [*strona ukrzywdzona*] niech áppeluie do Sędzięgo Ziemiłkięgo, kędy [...] y obwinionęgo człeka biorą zlobą [...] Prokuratorowie *SarnStat* 651, [1281]; *CiekPotr* 38; *PaxLiz* Dv; *SkarKazSej* 700a marg.

cum nm (1): [wojsko] vćiekáiąc/ trzydzieści íześć człeká miedzy fobą ftráciłi. *SkarŻyw* 502.

W charakterystycznych połączeniach: bogaty człék (7), stateczny, ubogi (9).

Przysłowia: Ieno wten czas człeką znaią Gdy ínim fwiata vzywaią. *RejKup* f5.

dziś człék bárzo tani/ gdy ftráci monétę. *PudlFr* 38.

Wyrażenia: »dobry człek« [szyk 3 : 1] (4): *RejWiz* 132; żebrakow v kościołá [...] siedzących: ieden dobry człek wyfluchał *SkarŻyw* 413, 311; człek dobry gdyby w łukni szárey Przyiechał/ y flug nie miał do łwoiey wsi łtárey: Smieią łie z niego *BielRozm* 30.

»człek myśliwy« (1): Ktorego [ptaka] złobą niešie człek myśliwy. *GrabowSet* N2.

»nędzny człek« [szyk 3 : 1] (4): Gdy Człek nedzny przepadł winy *RejKup* ee3v; *RejPos* 308v; Niemogę ná ták nędznego człeká [odartego ubogiego] pátrzić *SkarŻyw* 135, 601. Cf »podły człek«.

»niewinny człek« [szyk 7 : 4] (11): *LubPs* Ev, 13; Aby [...] krew rozłał człeká niewinnego. *RejWiz* 134v, 133v; *HistRzym* 85v; *RejZwierc* 202; *SkarŻyw* 329, 389, 436, 444, 487.

»podły (a. napodlejszy) człek« (3): iáko napodleyfzym á nanędznieyfzym człekiem gárdzić [Pan Bóg] nie raczy. *RejPos* 308v; *SkarŻyw* 81; *CzechEp* 74 marg.

»człek prosty« [szyk 3 : 2] (5): kupcza iednego Woffobie czleka proftego. Też łnimy łpolu pozwanego *RejKup* b3v; powiedam/ że Sláchćic [!] zábił profte⁸⁰ człeká [a nobili plebeium occisum]/ ktorego głowę trochę pieniędzy zápláćić wolno *ModrzBaz* 31; [o Synu Bozym] rozumiano/ ilz był profte⁸⁰ człeká łynem *SkarŻyw* 242, 165, 271.

»przedniejszy człek« (1): Był tełz tu drugi bogáty y przednieyfzy człek *SkarŻyw* 103.

»rycerski człek« [szyk 4 : 1] (5): człeku Rycerłkiemu/ Coby fluyół Koronie *RejZwierz* 104v; Ktoby [...] mieczá dobył [...] Przed Rycérzkim człekiem łzláchćicem. *SarnStat* 501, 1306; Ná przykłád ludziom Rycerłkim [...] PRzypomnię tu kroćiuczko Rycerłkiego człeká *CzahTr* B4, I3v.

»jeden szczegulny człek« = zwykły, pojedynczy człowiek (1): [Mojżesz] ná włzytkim iáko ieden łzczegulny człek przełtawał. (marg) Z wrzędu bogáтым nie był. (–) *SkarŻyw* 482.

»człek łwiecki« (1): [ganiąc] ilz Ignácego [...] zmiátáć á człeká łwieckie⁸⁰ mocą ná nię [stolicę apostolską] łtáwić łmiał. *SkarJedn* 214 [cf poruczáiąc/ áby Phociulzá zá Laiká mieli *ibid.*].

»człek upadły« (2): powinność Krolá pocźciwego/ Aby dármo rátował/ człeká vpádłego. *RejZwierz* 21v; *GórnTroas* 27.

»zacny człek« [szyk 5 : 5] (10): Iełfi ią damy zá iákiego bogátego y zacnego/ á złych obyczáiw człeká: vdręczy nam corkę *SkarŻyw* 103, 99, 102, 133, 164, 171 (8); Eneas zacny człek z rodu Troiáńłkiego [...] pułcił łie po wodzie *PudłDydo* A2, A3v.

Zestawienie: »pospolity człek« = należący do pospólstwa, pospólstwo, plebs *Vulg* (4): *SkarJedn* 241; żywotow wgołem piłmie łwiętem trudno ma połpolity człek bez niebełpieczeńłtwá vżywáć (marg) Żywoty w gołem piłmie ł. obrazić proftego mogá. (–) *SkarŻyw* A5; Prołtak/ połpolity człek: co Bogu łlubuie/ W tym iuz łłowá bez zdrády [...] łzánuie. *ZawJeft* 34; pięćdziefiáť tyfięcy z połpolite⁸⁰ człeká/ á łiedmdziefiáť mężow/ z ludu celnieyfzego [de populo septuaginta viros et quinquaginta milia plebis *Vulg* 1.Reg 6/19]/ nagle poumieráło *LatHar* 245.

c. Ze stanowiska przynależności etnicznej do określonego plemienia, narodu, miasta 'mieszkaniec, obywatel' (9) : *HistHel* D; pułzczać go nie kazał: poki by włzytkiego iego łtátku [...] iáko iákiego człeká podeyrzánego y przychodniá nieogłádano. *SkarŻyw* 335; *GórnTroas* 15, 39.

W połączeniu z przydawką od nazwy miejscowej (4): Co fię Márká tego Ephesłkiego człeká [...] dotyczé *SkarJedn* 296; *SkarŻyw* 319; Przez Sedycyá on zacny człek Rzymłki Numius był zábiłthy

Phil R; Piłat wŕłyłzawŕzy Gálileą/ pytał iefliby, był [Jezus] człekiem Gálileyfkim [si homo galilaeus esset] *WujNT Luc 23/6*.

W połączeniu z przydawką od nazwy plemiennej (1): HELiaŕz z miáŕtá Tyzbe/ Prorok ŕwięty powŕtał/ Gáláádckich ludzi człek *HistHel Bv*.

W charakterystycznym połączeniu: bezecny człek.

Wyrażenie: »postronny człek« (1): Przyŕzedleś tu nági żebrak poŕtronnj człek [!]/ á iuŕ dobrá kościelne rozpraŕzaŕz? *SkarŻyw 454*.

d. Ze stanowiska przynależności religijnej, także reprezentant ogólu ludzi w religijnej interpretacji (187) : *RejPs 36, 46, 60v, 62, 167 (14)*; Dla tego ya ná Swiat ŕtapił Iŕ był barzo Człek wyŕtapił Od woley Oycza moyego *RejKup cc2v, Z*; Szczęŕliwy to człek co mu Pan grzechu nie poczyta *LubPs H3v, S6v, T3, V3v, Z4v, cc6 (15)*; *KochSat B4*; *BielSat C3 [idem BietRozm 20]*; *HistRzym 40v*; *RejPos A3, 129v, 214, 226, 355*; *BudBib I 289a*; *HistHel ktv*; *CzechRozm 116*; *SkarJedn 230*; gdy widzi człek iŕz z czarowány iefł : nie ma fię do czárow wćiekác *SkarŻyw 36, 263, 292, 294, 338, 471 (26)*; inŕza/ kupce [...] z kościoła Boŕzego wygnác: á inŕza człeká przeŕládowác *CzechEp 50, 159*; *WisznTr 32*; Dziwnie to prawdy bliŕko/ Ze człek Boŕzé igrzyŕko. *KochPieś 27*; *PudłFr 17*; *ArtKanc F9, N17, P17, R18v*; *BielRozm 20*; *ZawJeft 25, 42*; *GrabowSet B4v, Ev, K4, Qv, Xv (16)*; *KoŕakCath B3, C3*; W Szeŕciorgu przykazaniu Boŕzym ŕzeŕć rzeczy, które ŕá y máią bydŕ namilŕzć człeku *SarnStat 1267*.

Przysłowie: ko⁸⁰ P. Bog rozŕzerzyć chce/ człek nieŕkroći *SkarŻyw 477*.

Wyrażenia: »człek bogobojny« (1): Iefł [...] pokuŕa tá ná człeká Bogoboynego *SkarŻyw 293*.

»człek chrystyjański« (2): Ieŕli tedy wyŕrzyŕz człeká [!] Chriŕtyánŕkiego/ przypátrŕ że fię [...] iefli wyznánie iego zgadza fię z piŕmy/ tedyć iefł práwym Chriŕtyáninem. *CzechEp 37, 225*.

»człek duchowny« (1): w Wilnie był nieiáki náuczony człek Duchowny/ z Cárogradu poŕłány od Pátryárchy *SkarJedn 350*.

»greckiego zakonu człek« (1): áby káŕdy Greckiego zakonu człek/ w wŕzytkich fię ártykułách Wiary S. zŕtolicá Apoŕtoŕŕká Rzymŕká zgadzał *SkarJedn 369*.

»człek grzeszny, upadły« [szyk 6 : 4] (8 : 2): *RejPs 62*; *RejKup p3*; *RejFig Cc2*; *CzechRozm 207*; iam człek grzeŕzny/ y nędzny *SkarŻyw 453, 243, 369, 483, 596*; Nádzieio człeká vpádłego/ Ty/ Syná ŕwego gniew [...] Błagay *GrabowSet X4*.

»człek nędzny, ubogi, mizerny« [szyk 22 : 16] (32 : 5 : 1): Bom ya dla człeka nedznego Nielithował Boŕtwa ŕwego. *RejKup 06, m6v, dd2v, dd7v*; Rácŕ mi pomoc z grzechow mych człeku mizernemu *LubPs ddv*; Sŕtał ŕie yeŕt Pan ochłoda człeká vbogyego *LubPs Cv, L4, P3, Zv, ee5v, hh6 (20)*; *RejWiz 184*; *HistRzym 69v*; *RejPos 71, 71v, 142v, 228*; *SkarŻyw 202, 453*; *ArtKanc D8v, P3v, T*; *GrabowSet H2v, Q3, Q3v*.

»niezboŕny, bezboŕny człek« [szyk 2 : 1] (2 : 1): *SarnUzn G7*; nád Izráelem/ Achab [...] Krolował człek niezboŕny *HistHel B*; *KoŕakSzczęŕl C2v*.

»człek poboŕny, naboŕny« [szyk 9 : 5] (11 : 3): *LubPs K2*; piŕmu ŕwiętemu Wierzyć iáko przyŕtoi człeku poboŕznemu *GrzegRóżn Ov*; Hiŕtoryá nápiŕał/ wziętá od Leoncyuŕzá Apámeeńŕkiego człeká naboŕnego y prawdziwego. *SkarŻyw 102, 294, 324, 440, 458*; *CzechEp 172*; *NiemObr ktv*; *ArtKanc L19*; *Phil H3*; *KoŕakSzczęŕl B4v, C3v*; *SarnStat 1287*.

»święty człek« [szyk 7 : 7] (14): *LubPs* B3v; *RejWiz* 185v; *SkarJedn* 139; szedł do onego Biłkupa w Rotomágu/ Maureliufzá/ człeká świętego *SkarŻyw* 333, 171, 212, 292 [zacny i św. cz.], 498, 518 (11).

»zakonny człek« (1): zakonny człek/ ielli wiaré ma/ pieniędzy mu nietrzebá *SkarŻyw* 99.

Zestawienia: »nowy człek« (1): *SkarŻyw* 293 cf »stary człek«.

»stary człek« (1): [Olderykus] przyzedł/ áby zręki iego w zakonne száty był obleczony [...] płakał nád nim [św. Hugo] [...] mówiąc: Bog wżechmogący niech z ciebie ftáre⁸⁰ człeká z wlecze/ á nowym cie ktory wedle Bogá ftworzony ielt/ przydzieie [deponere vos ... veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris ... induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est *Vulg Eph* 4/22-24] *SkarŻyw* 293.

»wnętrzny człek« *SkarŻyw* 412 cf »zwierzchny człek«.

»zwierzchny człek« (1): iáko mowi Páweł S. od zwierzchnego człeká do wnętrznego bieżąc wćielzyć fię tám/ y wżytkiego zápomnieć mamy [licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renovatur *Vulg 2.Cor* 4/16] *SkarŻyw* 412.

α. W odniesieniu do biblijnego Adama (4) : *SkarŻyw* 262.

Wyrażenie: »pierwszy człek« = *primus PolAnt* (3): *BudBib Eccli* 24/32; [śmierć] wżytki więznie ktore od pierwszego człeká álz do tego czáfu w mocy fwey miała/ wypuściłá. *SkarŻyw* 399; *SiebRozmyśl* A2v.

β. Człowiek jako „pan stworzenia” (7) : Y poftáwił [Bóg] to widome niebo [...] rościągnął ie iáko tablice ábo księgi/ áby wnie przyfzły człek pátrzał *SkarŻyw* 258, 258, 259 [2 r.], 262; *SapEpit* [B2]v.

Wyrażenie: »nędzny człek« (1): chocia y to ták dziwnie nád rozum ftworzono/ Przedfię wżytko nędznemu człeku poruczono. *RejWiz* 10v.

e. Jednostka psychofizyczna, nosiciel cech ludzkich, także reprezentant ogólu ludzi posiadających określone cechy fizjologiczne i psychiczne; *homo PolAnt* (249) : Cwikła [...] mało thuczy człeka *FalZiol* I 20a; *RejPs* 68v, 216v; *RejRozpr* I4v; *RejJóz* Iv, I2; *RejKup* q5v; dobre wychowanie/ Zá wielką rzecz człeku ftanie. *BielKom nlb* 6; *LubPs* L4, Q2v, R2, R6v, S2 (9); Zwirzeta fluchy wzroki ostrzize niż człek máią *RejWiz* 29, 32v, 50, 51, 71; *RejFig* Aa; LAżniowłki to człek młody/ ále ftarey cnoty *RejZwierz* 82v, 31v, 61v, 68v; *BibRadz Eccli* 9/23, *Luc* 13/19; *Prot* A4v; *GrzegŚm* 23; *HistLan* D3v, E4, F3v, F4v; *RejZwierz* A5v, 30v, 88, 215v, 232v (6); *BudBib Eccli* 9/23; *CzechRozm* 188; *SkarJedn* 134, 243, 263, 323, 358; ifz był człek cieliłty/ miał niemále w kazaniu vturdzenie: á iednak pracował *SkarŻyw* 544, 31 [3 r.], 35, 81, 87, 92 (45); *StryjKron* 279; *CzechEp* 13, 43, 48, 60, 183 (9); *WisznTr* 20, 24, 32 [2 r.], 34; Nie závády człek będzie młody *KochPieś* 54; *PudłFr* 50, 73, 74, 78; *ZawJeft* 3, 6, 25, 46; *GórnTroas* 25, 27; *GrabowSet* B2v, F3, Q3, T2v, V4v (6); *OstrEpit* A4; Doktorowie/ flábego zoładká/ y fchorzálęgo zdrowia człeku/ y przez dzięki á gwałtem ieść każą. *LatHar* [249]; *KolakCath* C; *KolakSzczęśl* A4v; *RybGęśli* B, C4v; *SarnStat* 283, 454; *CiekPotr* B, 27, 80; rofkofzna muzyká [w starości]/ Nie bárzo podwefela/ ciepłego człeká *PaxLiz* D4v, B3v, C2v, D2v, D4v, E4; *KlonWor* 70, 79.

W przeciwstawieniu (1): Był biż nie człek ale zaiącz Bys to miał tak na frot pulćić *RejJóz* H2v.

Przysłowia: A y zes człek chczey pamiętać. *RejKup* f8v; Y iam człek, y tyś człowiek *CiekPotr* 36, 44. wżytkie⁸⁰ człek dla zdrowia odftąpi *SkarŻyw* 141.

кто człeká rodzi: łam pierwey człekiem być ma *SkarŻyw* 312.

Wyrażenia: »człek cnotliwy, cny« [szyk 3 : 2] (4 : 1): Iozeph [...] Sin Iakoba człeka cznego [...] Był przedan *RejJóz* A3; *RejZwierz* 83; *RejZwierz* 211v; *Phil* F4; *CiekPotr* 87. Cf »dobry człek«.

»dobry (a. najlepszy) człek« [szyk 6 : 4] (10): *BielKom* Dv; W iednym dworze dobry człek/ á w drugim łotrowie. *RejWiz* 131v, 192v; Ale to wielki tytuł/ dobry człek cnotliwy *RejZwierz* 83; *SkarJedn* 264; *SkarŻyw* 436, 479; *Phil* F4; *CiekPotr* Av, 80.

»człek mądry (a. namędrszy)« [szyk 6 : 1] (7): *RejWiz* 129v [2 r.], Cc4v; *CzechRozm* 59v; *SkarŻyw* 147; *Témi* [oczyrna] oná zniewoli człeká námędrfzého. *PudłFr* 70; *SarnStat* 1266.

»człek mężny« (1): Przywabili Defzpotá nań człeká mężnego *PaprPan* Ee4v.

»nieleda człek« (2): Nie ledá to człek/ pánowie/ Rozumu dofyc w téy głowie. *PudłFr* 54, 57.

»człek nieużyty« (1): ráduy fie człeku nie vżyty *GórnTroas* 43.

»człek poczciwy« [szyk 9 : 5] (14): *GroicPorz* C4; *RejWiz* 160, 185; *RejZwierz* 76; Poczćiwemu człeku fałz á omyłká nie przyłtoi. *RejPos* 251v *marg*; *HistLan* E, Ev; *RejZwierz* 64, 76v, 147; *PaprPan* P4; *KochOdpr* A4v; *SkarŻyw* 238; *CzahTr* K.

»pokryty człek« = *hypocrita Vulg* (1): nádzieią pokryte⁸⁰ człeká záginie *Leop Iob* 8/13.

»człek poważny« (1): prawdziwa cnothá á nadobnie w człeku poważnym ná wżem ozdobia *RejZwierz* 136.

»prawy, prawdziwy człek« [szyk 2 : 2] (3 : 1): *RejKup* aa8; *CzechRozm* 59v; vwłócząc mu ktorey náture z tych dwu: żeby nie był/ ábo práwy człek/ ábo práwy łzczery Bog. *SkarŻyw* 358, 358.

»człek pyszny« (1): Brzydki człek pyłzny *KlonKr* E3.

»człek (letni i) spokojny« (2): *CzechEpPorz* *3v; zem ia barzo nie rad iako człek letni y spokojny *ActReg* 159.

»człek sprawiedliwy« [szyk 4 : 1] (5): *RejPs* 209v; *SkarŻyw* 103, 242, 269; káždy żywy/ wyzna ćię człek łprawiedliwy *ArtKanc* P19.

»stateczny człek« [szyk 1 : 1] (2): *PaprPan* O3; Iedná rofkofz/ wípóminác łtátecznému człeku/ Przeminęłego piękne obyczáie wieku. *PudłFr* 75.

»ślachetny człek« (1): ten łłachetny człek/ nie tylko práwemu/ Leczby fie rad záchował łnadz y namnieyłzemu. *RejZwierz* 69v.

»śmiertelny człek« [szyk 2 : 2] (4): *BielKom* B6v; *SkarŻyw* 393; *GrabowSet* T3; oyćiec mię [Apollona] zá to Przymusił łłuzyc człeku śmiertelnému. *KochFrag* 44.

»wielki człek« [szyk 5 : 1] (6): *SkarJedn* 324; íłz fie łtał godnjm rozmowy ták wielkiego człeká *SkarŻyw* 15, [474], 500, 543, 546.

»zacny człek« [szyk 5 : 4] (9): *RejZwierz* 28; tho zacny człek á na wżytko godny *PaprPan* S4; *SkarŻyw* 13, 192, 292, 461; *NiemObr* ktv; *Phil* K4, S4.

»zły (a. gorszy), złościwy, złośliwy człek« [szyk 13 : 12] (16 : 6: 3): człek złościwy á zákrawáwiony niedotrwa y do połowice żywotá łwoiego *RejPs* 82v; *LubPs* C2v, D2v, D4, I4, R3 (6); *RejZwierz* 23, 119; *BibRadz* II 77a *marg*; *HistLan* F3v; *CzechRozm* 245; *SkarJedn* 196; *SkarŻyw* 88, 263, 391, 436, 444 (7); *CzechEp* 17; *ArtKanc* P3v; Widziálam bezecenłtwo brzydkie człeká złého/ Pírrhułá/ gdy mordował łrodze Królá cného. *GórnTroas* 10; *GrabowSet* O4v; *GosłCast* 65.

f. *Ktokolwiek z ludzi bliżej nieokreślony, bezosobowo 'każdy, ktoś' z przeczeniem 'nikt' (50)* : *RejJóz* I2, L7, L7v; *Sítałem łie iák yeden człek s tych ktorzy nye czuyą/ Zadnego wśpomożenya* *LubPs* T3v, F3v, O2, P2v, aa3, hh4; *RejWiz* 109v, 128v; *ná nas żadny człek nie woła iáko zá Piotrem wołano* *RejAp* 26, 101v; *RejPos* 27v, 128v, 129v, 137; *ow [pies] czo łzczeka ielźcze wźdy przełtrzega/ że wźdy człek nań łobie kijá łzuka* *RejZwierc* 83, 170v; *CzechRozm* 39v; *SkarJedn* 207; *SkarŻyw* 271, [282], 392, 455, 473 (8); *KTó ma łwego chlebá Ilé człeku trzebá* *KochPieś* 5; *Co po dobroći/ gdy człek ná niéy tráći?* *PudłFr* 9, 72; *ZawJeft* 36, 44; *ActReg* 159; *GórnTroas* 41, 52, 70; *RybGęśli* D3; *WujNT* 27; *máiętnoścí ruchomé y nieruchomé, w czym łie téż człek kocha* *SarnStat* 1267; *CiekPotr* 55; *PaxLiz* Dv, D4; *KlonFlis* D3; *PudłDydo* A4; *Pámiętay o pończołze/ o łnázny m trzewiku/ Bo ná taką niewiáłtkę miło pátrząc człeku.* *ZbyłPrzyg* B2.

W charakterystycznych połączeniach: każdy człek (8), żadny (żaden) (25).

Wyrażenie: »człek żywy« [szyk 2 : 1] (3): *LubPs* K4v; *SkarŻyw* 392; *przykładem* *Łefzek krol cnotliwy, Niech tobie będzie káždy człecze zywy.* *KlonKr* D2v.

2. *Postać nierealna, zjawą (2)* : *zmyłay łobie [...] wedle onego rodzenia przedwiecznego z Bogá: ábo z Bożego łyná człeká vrodzonego* *CzechRozm* 59v; *widział iego łługá Proklus/ człeká łtárego á bárzo powážnego/ y takiego iákiego on miał przed łobą na tablicy málowanego/ przy nim (marg)* *Páweł S. przy Chryzóstomie piłżącym był widzian. (-)* *SkarŻyw* 87.

Cf CZŁOWIEK, LUDZIE